

Stručni članak
UDK: 37.081.3(487.5)

Petra Kolesarić,

univ. bacc. paed. et univ. bacc. hist.
Filozofski fakultet
Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
pkolesaric97@gmail.com

Odgojno djelovanje u učeničkom domu

Sažetak

U radu se na temelju relevantne literature donosi pregled učeničkih domova, koji sadrži povijest učeničkih domova i pregled istraženosti teme. Posebna pozornost stavlja se na pregled razvijenosti i učestalosti teme u znanstvenim studijima te na uvjetovanost razvitka domske pedagogije kao znanstvene discipline u Republici Hrvatskoj te učeničkih domova kao praktičnog utjelovljenja znanstvenih dostignuća.

Ključne riječi: domska pedagogija, odgajatelj, povijest, učenici

Uvod

Suvremeni odgoj i obrazovanje predstavljaju širok spektar mogućnosti za učenike, nastavnike, profesore i sve sudionike odgojno-obrazovnog procesa. Pedagogija kao znanost o odgoju i obrazovanju razvija se ubrzano ukorak sa suvremenim saznanjima i postignućima. Zbog svega navedenog, javlja se potreba i znanstvenog utjelovljenja znanosti, odnosno discipline domske pedagogije koja omogućava rasprave i istraživanja o smještaju učenika i odgajanika izvan područja svog boravka. Uz znanstvenu paradigmu domske pedagogije neodvojiva je i ona praktična. Domska pedagogija, odnosno domski odgoj kao njezino praktično utjelovljenje podrazumijeva odgojno-obrazovni rad u ustanovama – domovima. Važno je naglasiti da iako je domska pedagogija relativno mlada znanstvena disciplina, povijest odgoja u domovima može se pratiti od postanka prvih civilizacija, što odražava vrijednost i mogućnost istraživanja domske pedagogije unutar povijesti pedagogije. Nadalje, značajan dio domske pedagogije čine učenički domovi kao najzastupljeniji oblik domova uopće. Rad je posvećen

učeničkim domovima, a cilj rada je višestruk: prikazati pregled razvoja domske pedagogije i povijesti domova, predstaviti pregled literature na ovu temu, te prezentirati učeničke domove, njihove funkcije i sadržaje.

Znanstvena i stručna literatura o domskoj pedagogiji u Republici Hrvatskoj je znatna i postoje nekoliko studija koje se bave isključivo ovom tematikom, no zbog dinamike domske pedagogije kao znanstvene discipline, trebalo bi učestalo provoditi istraživanja na temu učeničkih domova i domova uopće.

Pregled istraženosti teme u Republici Hrvatskoj

Suvremena pedagogijska znanost u Republici Hrvatskoj ponajviše se orijentirala na istraživanja domske pedagogije od 1980. do danas, a prvi koji pišu i ističu važnost domske pedagogije jesu Vladimir Rosić s monografijama (*Domski odgoj* iz 1986. godine, *Odgajatelj i odgojni rad* iz 1991., *Odgojno-obrazovni rad u učeničkom domu* iz 1996. godine, *Domski odgoj* iz 2001. te *Domska pedagogija* iz 2007. godine) i mnoštvom znanstvenih članaka na ovu temu. Ante Vukasović u svojoj *Pedagogiji* iz 2001. godine značajno se posvećuje i domskom odgoju i popratnoj znanosti. Neven Hrvatić je također dao značajan doprinos razvoju domske pedagogije kao znanstvene discipline, ponajprije zbornikom radova *Domska pedagogije: od teorije do odgojne prakse*. Edita Stilin i Anita Klapan dale su značajan doprinos domskoj pedagogiji u pogledu istraživanja osobe domskog odgajatelja. U ovim su monografijama i radovima položeni temelji za daljnja istraživanja i unaprjeđivanje domske pedagogije, koja prethode budućim generacijama znanstvenika i praktičara.

Domska pedagogija

Domska pedagogija dio je posebnih pedagogija, koja prema klasifikaciji Mušanića i Lukaša (2011) pripada institucionalnim pedagogijama. Dakle, ona je pedagogijska disciplina unutar opće pedagogije, čiji je uži predmet ili fenomen bavljenja i istraživanja odgoj u domovima. Rosić (2007) određuje domsku pedagogiju kao dio opće pedagogije, čiji je cilj istraživanje, proučavanje, unaprjeđivanje i anticipiranje odgoja u domskim ustanovama. Uz odgoj, Rosić (2007) navodi i osnovne kriterije i mogućnosti odgoja, organizaciju života i rada, a ističe i načela, metode i sredstva odgojnog rada i interakciju unutar cjelokupne djelatnosti u domu.

Hrvatić (2002) ističe jedinstvenost domske pedagogije kao znanstvene discipline s njezinom teorijskom autonomnosti, koja uključuje predmetno-metodološku utemeljenost, kao i povezanost s ostalim pedagoškim disciplinama. Ovdje se javlja problem koji uključuje da je domski odgoj u manjoj mjeri istražen u odnosu na školski, što dovodi do pogleda na domsku pedagogiju kao normativno-pedagoški disciplinu, a istraživanja su ponajviše usmjerena na deskripciju. Rješenje ovakvog pogleda na domsku pedagogiju, Hrvatić vidi u: primjeni određenih odgojnih principa i organizacijskih modela u odnosu na vrste domova; unaprjeđenju kvalitete odgoja u domovima; uspostavi i vrednovanju interakcije unutar doma, koju čine i djeluju odgajnik, odgajatelj, dom i okolina. (Hrvatić 2002: 191).

Hrvatić (2002) govori o užim zadacima domske pedagogije unutar zadataka pedagogije. Mušanović i Lukaš (2011) donose zadatke pedagogije, koji se nastoje primijeniti i unutar discipline domske pedagogije:

- a) Deskriptivni zadatak, čiji je cilj popis i opis fenomena iz djelovanja predmeta domske pedagogije te pojmovni sustav iste discipline. Može se reći da je ovaj zadatak opis fenomena domskog odgoja s popratnim odgojnim procesom, njegovom strukturom, vidljivih i nevidljivih elemenata domskog odgoja i slično.
- b) Klasifikacijski zadatak usredotočuje se na unošenje i sistematizaciju osnovnih i posebnih pedagoških pojmova u domskoj pedagogiji. Potrebno je sistematizirati pojmove prema znanstvenim kriterijima, sadržajnoj pripadnosti, stupnju općenitosti te važnosti.
- c) Eksplanacijski zadatak svodi se na objašnjavanje tipova veza među pedagoškim fenomenima, uz pretpostavku posljedica koje izazivaju određeni čimbenici u domskoj pedagogiji.
- d) Eksplorativni zadatak upućuje na uspostavu veza između pedagoških disciplina, što odražava dublju povezanost domske pedagogije s ostalim pedagoškim disciplinama. Naime, takva interakcija disciplina odnosi se na uspostavu horizontalnih i vertikalnih veza te graničnih područja u svakom pogledu.
- e) Eksplikativni zadatak podrazumijeva istraživanje i objašnjavanje uzročno-posljedičnih veza među pojavama u znanosti i praksi domske pedagogije. Njegova je uloga odgovoriti na pitanje „Zašto?“ te nastojati prema kauzalnim odnosima ustvrditi određena predviđanja unutar fenomena domskog odgoja.
- f) Normativni zadatak ukazuje na normiranje aktivnosti i sredstava za dostizanje određenog cilja. Može se reći da taj cilj ne uključuje domski odgoj kao manipulativno sredstvo utjecanja na čovjeka, već njegove emancipacije kroz primjere vrijednosti. (Mušanović i Lukaš 2011).

Rosić (2007) također upućuje na zadatke domske pedagogije, čija je uloga proučavati odgojni rad u domovima, istraživati zakonitosti i spoznaje u radu, postaviti cilj i zadatke, organizirati različite metode, oblike, sredstva i postupke odgoja te kritički evaluirati napredak i postignuća domskog odgoja, ali i domske pedagogije.

Domska pedagogija, koja prema klasifikaciji Mušanovića i Lukaša (2011) pripada institucionalnoj pedagogiji podrazumijeva i institucionalni odgoj, kao treću etapu odgoja uz difuzni i funkcionalni. Takav odgoj odlika je suvremenog društva, koje donosi diferencijaciju zanimanja i djelovanja pojedinaca i skupina, što uvjetuje i konfliktnost društva. U pedagogiji najzastupljenije načelo rješavanja problema i nesuglasica u društvu jest koncept odgoja u civilnom društvu. Domski odgoj tako odgovara odgojnoj praksi koja se temelji na dobrovoljnosti sudjelovanja te ne poznaje superiorne ili inferiorne odgojne prakse. (Mušanović i Lukaš 2011).

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi iz 2008. godine (ranije: *Zakon o srednjem školstvu* iz 1992. godine) definira učenički dom kao srednjoškolsku ustanovu s njezinim popratnim pravima i obavezama. Ovim je zakonom u znatno većoj mjeri domski odgoj, a tako i disciplina domske pedagogije, dobio sustavnost i mogućnost značajnijeg istraživanja u pogledu fenomena odgoja u učeničkim domovima.

Povijest domskog odgoja

Povijest domskog odgoja može se pratiti već od pojave starih civilizacija poput Babilona, Egipta, Grčke i slično. U domovima starih civilizacija ponajprije su bili smješteni budući svećenici, državni činovnici, vojnici i drugi, a cilj odgoja bio je obrazovati za navedena zanimanja. (Zaninović 1988; Vukasović 2001).

Razdoblje antičke Grčke donosi diferencijaciju odgojnih stilova polisa Sparte i Atene, koja u svojoj biti imaju jednaku ulogu – odgoj i obrazovanje za robovlasničku klasu. Može se zaključiti da je odgoj u Sparti podrazumijevao određenu instituciju odgoja unutar doma. Naime, djecu bi se do sedme godine života odgajalo u obitelji, a potom bi dječake odvodili u državne odgojne ustanove u kojima su živjeli do navršene punoljetnosti. U tim su državnim ustanovama, odgojnim zavodima, koje bi danas nazvali domovima za odgoj mladeži, dječaci su ponajviše vježbali i usavršavali svoje ratničke vještine, ali i učili pisati, čitati, pjevati i sl. Važno je naglasiti da su u spartanske državne odgojne ustanove smjeli ići samo dječaci iz vladajuće klase. S druge pak strane, atenski odgoj odvijao se u školama i gimnazijama, a ideal odgoja skrivao se u kišobranskom pojmu *kalokagatija*, čije značenje odražava harmonijski razvijen čovjek, fizički lijep i dobre građe s visokim moralom. Određeni oblik domskih ustanova, koje se vode

kalokagatijom mogu se pronaći u filozofskim školama, Sokrata, Platona i sl. Kao oslonac na antičku Grčku, razdoblje rimske kulture i školstva ne donosi previše inovacija u domskom odgoju. Odgoj se prvenstveno događa u obiteljima, gramatičkim školama i sl. Važno je naglasiti da je carska vlast u Rimu imala školstvo pod državnom upravom. (Zaninović 1988; Vukasović 2001; Birošević 2014).

Srednjovjekovno razdoblje ponajprije vežemo uz pojmove feudalizma, kao društvenog poretka, i Katoličke Crkve, kao nositelja odgoja i obrazovanja. Ideal odgoja i obrazovanja u srednjem vijeku bila su sedam slobodnih umijeća: *trivium* (gramatika, dijalektika i retorika) i *kvadrivium* (aritmetika, geometrija, astronomija i teorija glazbe). Postojale su tri vrste crkvenih škola: samostanske, katedralne i župne škole. Može se reći da su samostanske i katedralne škole zapravo bile domovi i ustanove za odgoj i obrazovanje budućeg svećenstva. Zanimljivo je da su samostanske škole s vremenom odvojile odjele: interni odjel bio je za djecu koja su se školovala za svećenike, a eksterni odjel bio je za one koji će obavljati svjetovna zanimanja. (Zaninović 1988; Vukasović 2001). Pojavom sve više crkvenih redova počinju se otvarati školski internati za mušku i žensku djecu. (Birošević 2014).

U razdoblju srednjeg vijeka dolazi do osnivanja prvih sveučilišta, što uvjetuje značajnu institucionalizaciju odgoja i obrazovanja. Prva sveučilišta osnovana su već u 12. stoljeću: Bologna (1158.), Padova (1222.), Napulj (1224.), Rim (1303.), Pariz-Sorbona (1150.), Oxford (1168.), Cambridge (1209.), Beč (1365.) itd. Studenti na ovim sveučilištima živjeli su u tzv. kolegijima, odnosno sveučilišnim domovima, a bili su pod nadzorom magistra, odnosno mlađeg nastavnika, što čini da su ovo prvi studentski domovi. (Zaninović 1988).

Razdoblje koje je uslijedilo nakon vjerskih ratova 17. stoljeća, uvjetovalo je nastanak domova za djecu bez roditelja i siromašnu djecu. Jan Amos Komensky i pijetisti¹ u istom razdoblju osnivaju odgojne zavode za boravak, školovanje i život siromašne djece. Predvođeni idejama Jean Jacquesa Rousseaua te njegovog djela *Emili O odgoju*, filantropisti² osnivaju odgojne zavode, čiji je cilj bio odgoj mladeži u skladu sa zakonima prirode. (Vukasović, 2001). Johann Heinrich Pestalozzi osnivao je domove za siromašnu i nezbrinutu djecu u kojima je odgajao prema načelu *glava, srce,*

¹ Pijetizam je pokret u njemačkom protestantizmu koji se javlja krajem 17. i početkom 18. stoljeća. Cilj pijetista u određenoj mjeri bio i prosvjećivanje narodne mase, odnosno donošenje obrazovanja širem puku. U značajnoj mjeri utjecali na njemački prosvjetiteljski pokret 18. stoljeća. (Leksikografski zavod Miroslav Krleža. *Pijetizam*. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=48200> (pristupljeno: 8. rujna 2019.)

² Filantropizam je oblik prosvjetiteljske ideologije, koja izražava težnju da je potrebno kod svakog čovjeka nastojati razvijati vlastite sposobnosti u skladu s prirodom te na taj način postići sreću u životu. (Proleksis enciklopedija. *Filantropizam*. <http://proleksis.lzmk.hr/150/> (pristupljeno: 8. rujna 2019.)

ruka. Krajem 18. i početkom 19. stoljeća u Švicarskoj je otvoreno nekoliko internata prema njegovim načelima. (Birošević 2014). Njemački pedagog Johann Friedrich Herbart, također je krajem 18. i početkom 19. stoljeća osnovao eksperimentalnu gimnaziju kao odgojnu u ustanovu za dječake. Širenjem salezijanskog reda polovicom 19. stoljeća osnivaju se internati za dječake u današnjoj Italiji, Sloveniji i Hrvatskoj. U razdoblju carske Rusije kao i za vrijeme revolucije, nekoliko pedagoga poput Ušinskog i Makarenka u vidu socijalne pedagogije i brige o nezbrinutoj djeci osnivaju domove za djecu bez roditelja, domove za preodgoj te kasnije i radne kolonije. (Birošević 2014).

Rosić (1986) ističe da industrijalizacija u 19. stoljeću i industrijska revolucija koja joj prethodi, postavljaju domski odgoj kao idealni oblik odgoja za sve, koji ima za cilja postizanje društvene jednakosti. U 19. i 20. stoljeću dolazi do sve većeg razvoja domova, koji sada postaju instrumentom demokratizacije obrazovanja. Ono se odnosi na to da su prvi domovi u moderni zapravo socijalne ustanove za pomoć djeci roditelja u neimaštini, a osnivaju se i posebni domovi za siročad, djecu ometenu u razvoju i djecu s poremećajima u ponašanju. (Rosić 1986). Birošević (2014) navodi da u 20. stoljeću dolazi do diferencijacije učeničkih domova u dvije sfere: prva su učenički domovi za djecu bez roditelja i adekvatne roditeljske skrbi, čija je uloga pomoći učenicima što uspješnije završiti školovanje; druga sfera učeničkih domova obuhvaća internate u kojima su smještena djeca koja dolaze iz dobrostojećih i bogatih obitelji.

Povijest domskog odgoja na području današnje Republike Hrvatske

Domski odgoj na području današnje Republike Hrvatske može se pratiti od razdoblja kasnog srednjeg vijeka. U Dubrovačkoj Republici je 1290. godine osnovana odgojna ustanova za žensku aristokraciju u okviru samostana svete Klare, koja je ujedno vodila brigu i o napuštenim ženama, djeci i sl. (Šimunović 2008) U Gradu je 1432. godine otvoren i Milosrdni zavod za napuštenu djecu, odnosno nahodište pod imenom Ospedale della misericordia. (Hrvatović 2002; Šimunović 2008; Birošević 2014). Tijekom 18. stoljeća u Dubrovniku osnovan je i Conservatorij, odnosno sirotište za žensku djecu, a u 19. stoljeću osniva se i dječje zaklonište za siromašnu mušku djecu, koje odgaja i školuje. U drugoj polovici 20. stoljeća nastavlja se tradicija pomoći djeci u potrebi u Dubrovniku, a osnivanjem dječjeg doma „Ivo Vukšić“ (danas „Maslina“) omogućena je daljnja briga o odgoju i školovanju djece. (Šimunović 2008).

Na području današnje Republike Hrvatske, kako je vidljivo iz primjera Dubrovnika, odgoj u domovima bio je organiziran od strane crkvenih redova. Međutim, tijekom 19. stoljeća počinju se osnivati i svjetovni domovi za siromašnu djecu i djecu bez roditelja. To su ponajprije domovi koji su se nalazili uz stručne škole. U Zagrebu je

1855. otvoreno jestovaliste za socijalno ugroženu djecu. Osnovani su i Hrvatski učiteljski konvikt 1899. godine te učenički dom Marije Jambrišak 1900. godine. Već spomenuti salezijanci osnovali su domove u Rovinju i Rijeci, a u Zagrebu su preuzeli Nadbiskupski konvikt, koji je bio dom za učenike srednje škole. Nakon Drugog svjetskog rada u prostorima negdašnjeg Nadbiskupskog konvikta se nalazio dom za učenike Poljoprivredno-prehrambene škole. (Birošević 2014). U Osijeku danas djeluje nekoliko učeničkih domova, no prvi se učenički dom osnovao 1930. godine kao Naučnički dom povezan sa Zanatskom školom. U njemu su bili smješteni učenici te škole koji su živjeli izvan Osijeka. Više o povijesti učeničkog doma u Osijeku može se pronaći na mrežnim stranicama Učeničkog doma „Hrvatski radiša“. U Rijeci, također danas, postoji nekoliko učeničkih, a primjerice Dom učenika Sušak, čija je gradnja započela 1930-ih, slično kao i u Osijeku, služio je za potrebe smještaja i skrbi učenika koji su se osposobljavali za radna zanimanja. Učenički dom Split osnovan je 1963. godine, a u Splitu danas postoji nekoliko učeničkih domova.

Ovaj kratki povijesni pregled razvoja učeničkih domova u Republici Hrvatskoj imao je za ukazati na važnost učeničkih domova u povijesti današnje Republike Hrvatske. Važno je naglasiti da ovdje nisu prikazani svi domovi u hrvatskoj povijesti, jer to nije cilj rada, već samo pokazati da dugu tradiciju učeničkih domova koja se treba nastaviti njegovati i unaprjeđivati.

Učenički domovi

Učenički domovi jesu srednjoškolske ustanove u kojima učenici žive za vrijeme svoga školovanja. Uređeni su i organizirani na način da olakšavaju učenicima učenje, a mogu se različito nazivati: internat (lat. *internus*), konvikt (lat. *convictus*), alumnat (lat. *alumnus*), zavod, koledž (franc. *college*), kampus (lat. *campus*) i seminar (lat. *seminarium*). Rosić (1996) navodi da se danas najčešće upotrebljavaju nazivi internat, koledž i dom učenika, dok su zastarjeli nazivi konvikt i alumnat. Vukasović (1994) učenički dom opisuje kao ustanovu odgojnog tipa čija je uloga zamjena roditeljskog doma učenicima koji pohađaju srednju školu izvan mjesta boravka. *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi*³ iz 2008. godine definira učenički dom. Prema navedenom *Zakonu*, učenički je dom javna ustanova, koja obavlja djelatnost srednjeg obrazovanja. Zadaće doma jesu: upisi i ispisi s vođenjem odgovarajuće evidencije i dokumentacije, organizacija i izvođenje nastave i drugih oblika odgojno-obrazovnog rada s učenicima te vođenje odgovarajuće evidencija koja podrazumijeva poduzimanje

³ U daljnjem tekstu *Zakon*.

pedagoških mjera s popratnom evidencijom i ostalo. Učenički dom, prema *Zakonu* radi prema godišnjem planu i programu, koji donosi domski odbor do 30. rujna tekuće školske godine. Domski odbor u suradnji s učiteljskim, odnosno nastavničkim, odnosno odgajateljskim vijećem donosi etički kodeks neposrednih nositelja odgojno-obrazovne djelatnosti u domu, kao i kućni red zajedno s vijećem učenika i vijećem roditelja. *Zakon* nalaže da učenički dom pedagoške mjere, uvjete, načine, postupka i tijela za izricanje pedagoških mjera uređuje statutom.⁴ Prema *Zakonu*, osnivači učeničkog doma mogu biti: Republika Hrvatska, jedinica područne (regionalne) samouprave i druga fizička ili pravna osoba. Stručno tijelo doma je odgajateljsko vijeće, s popratnim obavezama i pravima.

Zakon člancima 133. i 134. određuje obveze i prava učeničkog doma: organizacija odgojno-obrazovnog rada, smještaj i prehrana, kulturne i druge aktivnosti učenika. Ističe se da je djelatnost učeničkog doma dio djelatnosti srednjeg obrazovanja i sadržajno je povezana. Pravo na smještaj i prehranu imaju u pravilu svi redoviti učenici, a njihov se prijam obavlja javnim natječajem. U učeničkim domovima organiziraju se odgojne grupe s državnim pedagoškim standardom.

U Velikoj Britaniji učenički domovi mogu se pronaći i pod nazivom *boarding school*, koji označava mjesto u kojem učenici žive i uče za vrijeme školske godine, a navodi se da ih postoji preko pet stotina. Važno je naglasiti da se u *boarding school* nastava i život odvija na istome mjestu, dok je u Republici Hrvatskoj veća vjerojatnost da se učenički dom neće nalaziti u blizini srednje škole.

Vrste učeničkih domova

Rosić (2007) donosi kategorizaciju domova:

a) prema namjeni:

- domovi za odgoj i smještaj djece trajno lišene obiteljske skrbi
- domovi za odgoj i smještaj djece privremeno lišene obiteljske skrbi zbog školovanja na drugom mjestu

b) prema dobi:

- domovi za djecu od predškolske dobi do završetka osnovne škole (jaslice domskog tipa, dječji dom za predškolsku djecu, dječji dom za osnovnoškolsku djecu)

⁴ Ogledni primjerak godišnjeg plana i programa, kućnog reda te statuta donosi Učenički dom Hrvatskog radiše Osijek: https://www.hrvatski-radiša.hr/dokumenti_doma/ (pristupljeno: 09. rujna 2019.)

- učenički domovi (za djecu u sustavu srednjoškolskog odgoja i obrazovanja)
 - studentski domovi
- c) prema trajanju boravka:
- domovi za kraći boravak štíćenika, djece i mladeži (domovi za oporavak, opservaciju, provođenje slobodnog vremena i sl.)
 - domovi za trajni boravak u kojem su stacionirani odgajanci prema određenim pravilima života i rada (to su: dječji, učenički, odgojni i odgojno-popravni te specijalni domovi)
- d) prema stupnju otvorenosti:
- otvoreni domovi (štíćenici su u njima smješteni bez posebnih pravnih ograničenja, a suživot se odvija na temelju dogovorenih prava i obaveza, velika većina domova u Hrvatskoj je ovakvog tipa, što podrazumijeva da su odgajanci u neposrednom kontaktu s okolinom)
 - poluotvoreni domovi (oni podrazumijevaju određenu komunikaciju s okolinom, to su odgojno-popravni domovi, specijalni domovi i sl.)
 - zatvoreni domovi (cjelokupna djelatnost odvija se prema striktno propisanim pravilima, to su primjerice maloljetnički zatvori ili kaznionica Lepoglava)
- e) prema spolu:
- domovi za odgajanje istog spola
 - mješoviti domovi
- f) prema kapacitetu:
- mali
 - veliki
 - srednji

Funkcije učeničkog doma

Funkcije učeničkog doma predstavljaju širok spektar djelovanja, komunikacije, rada doma i okruženja. Važno je istaknuti da je odgoj učenika u središtu svake funkcije djelatnosti učeničkog doma i nije odvojiva. Tri su temeljne funkcije učeničkog doma: socijalna, psihološka i pedagoška. Socijalna funkcija određena je participacijom doma u sveobuhvatnom sustavu odgoja i obrazovanja. Zadaća socijalne funkcije učeničkih

domova je poznavati socijalni sastav učenika-odgajnika te ublažavati i rješavati probleme socijalne nejednakosti djece. Na ovaj način moguće je uspostaviti podjednake uvjete za odgoj djece u domovima. (Rosić 2007). Psihološka funkcija podrazumijeva formiranje pozitivnog ozračja i povjerenja između odgajatelja i odgajnika, ali i kulturu doma, stil rada, komunikacija i sl. Povjerenje se mora temeljiti na načelima poštovanja, demokratičnosti i humanosti, kako bi odgajnik izrastao u slobodnu kritičnu i samokritičnu ličnost. (Rosić 1986). Pedagoška funkcija učeničkog doma ogleda se u kvalitetnom odgoju učenika, koji ima za cilj najveću moguću samoaktualizaciju učenika u svakom pogledu. Klapan (1994, prema Ćuk 2012) navodi da se pedagoškom funkcijom pokušava zadovoljiti sve razvojne potrebe odgajnika te stvoriti pozitivnu atmosferu rada, suradnje i poštovanja, kao i poticanja dvosmjerne komunikacije te razvoj potrebe za učenje. Uz tri temeljne odgojne funkcije Rosić (1986) ističe još nekoliko temeljnih odgojnih funkcija, primjerice: poštivanje ličnosti učenika i njegovo slobodno izražavanje, međusobna suradnja, razgovor, pomaganje, savjetovanje i sl. Ćuk (2012) navodi još nekoliko funkcija: ekološke, zdravstvene, higijenske, kulturne, zavičajne, sportske i druge te zaključuje da domski odgoj ima preduvjet ostvarivanja ciljeva Nacionalnog okvirnog kurikulumu, na način da osigurava poučavanje učenika te unaprjeđivanje njihovog intelektualnog, tjelesnog, estetskog, moralnog i duhovnog razvoja u skladu s učeničkim sposobnostima i mogućnostima.

Povezivanjem svih funkcija učeničkog doma dobiva se posljedica za kvalitetan odgojno-obrazovni rad, koji rezultira zadovoljavanjem svih potreba učenika u specifičnim uvjetima obrazovanja.

Odgajatelj u učeničkom domu

Postoje različiti opisi i definicije odgajatelja u domu, međutim većina autora se slaže da je odgajatelj stručna osoba koja obavlja određeni odgojno-obrazovni rad, on je pedagoški djelatnik i uspostavlja vezu s učenicima individualnim kontaktima putem odgojne skupine; on je pedagoški voditelj i organizator slobodnih aktivnosti; on je pedagoški djelatnik koji pomaže i pruža podršku učenicima u njihovom sazrijevanju; odgajatelju su potrebne sve karakteristike učitelja, ali i roditelja te mora biti model za poistovjećivanje. (Rosić 2001; Klapan 1996; Stilin 2005; Vukasović 1994).

Kompetencije odgajatelja podrazumijevaju tri uloge: formalnu, strukovnu i ljudsku. Formalna uloga odnosi se na poslovne zadaće u skladu sa *Zakonom*, a za rad odgajatelj odgovara ravnatelju doma. Strukovna uloga odražava znanja odgajatelja stečena prilikom obrazovanja, a koja se svode na pedagoško-psihološke kompetencije. Konačno, ljudska uloga odgajatelja jest stvaranje odnosa putem otvorene komunikacije

za rješavanje problema učenika, uz što odgajatelj mora biti objektivan s jedne strane i pun razumijevanja i odgovoran s druge strane. (Starkl 2001).

Prema Rosiću (2001) formula koja opisuje potrebne kompetencije odgajatelja je: ODGAJATELJ=ANIMATOR + KOMENTATOR + TERAPEUT. Odgajatelj kao animator oslanja se na slobodno mišljenje, kao i razmjenu mišljenja i stavova. Uz animaciju veže se i komunikacija, odnosno dijalog ga suštinski dio odgojnog rada, uz koji ide i odgajatelj kao terapeut i onaj koji razumije učenika, ali ga usmjerava. Slana (2007) ukazuje da je odgajatelj osim animatora, i organizator, mentor, savjetodavatelj i koordinator. Žic (1999) navodi da je odgajateljeva uloga u životu učenika utjecati na razvijanje higijenskih, kulturnih, ekoloških i drugih navika te brinuti o učenikovim potrebama, od primarnih do samoaktualizirajućih. Odgajatelj bi trebao biti svjestan svojih utjecaja na učenike, trebao bi biti posvećen svojoj profesiji (pozivu!) te promatrati učenike kao pojedinca i kao dio skupine, a posredno poboljšavati i kvalitetu odgojnog djelovanja u domu. (Slana 2007).

Stil rada odgajatelja oslanja se na suvremene odgojne stilove: autoritarni, autoritativni ili demokratski i *laissez-faire*. Autoritarni stil podrazumijeva vanjsku motivaciju, odgajatelj je u središtu, a ne učenik. Ovakav odgojni stil ne uključuje kvalitetnu komunikaciju, što za posljedicu ima neadekvatan razvoj učenika-odgajanih. Autoritativni ili demokratski stil zahtjeva međusoban dijalog i konstantan rad i odgajatelja i odgajanih. *Laissez-faire* odgojni stil označava značajnu samostalnost učenika uz minimalnu posvećenost odgajniku i njegovu napredovanju, zbog toga je ovo najneuspješniji stil odgoja. (Milenović 2011).

Odgojni sadržaji u učeničkim domovima

U središtu djelovanja učeničkog doma je odgoj i kao takav on nastoji zadovoljiti odgojne funkcije učenika, no važno je naglasiti da domski odgoj ne može oponašati i nadoknaditi obiteljski odgoj. Rosić (1996) odgojne sadržaje dijeli na odgojna područja:

- a) zdravstveno-higijensko, rekreativno i ekološko područje, koje podrazumijeva pravilnu organizaciju, raspored i izmjenu dnevnog i tjednog rada, učenje, slobodne i rekreativne aktivnosti, odmor i redovito spavanje; nastoji se uskladiti način života, individualne potrebe i životni ritam pojedinih učenika, ali i razvijati svijest i potrebu o higijeni
- b) intelektualno područje odnosi se na to da učenje ne završava u srednjoj školi, već je uloga doma organizirati i omogućiti uvjete za uspješno učenje

- c) moralno i društveno odgojno područje uključuje formiranje moralnog ponašanja i djelovanja, pripremu za obiteljski i društveni život te stvaranje pozitivnog pogleda i odnosa prema radu, materijalnim i duhovnim vrednotama
- d) radno odgojno područje svodi se na to da učenički rad mora proizlaziti iz konkretnih potreba, mora biti dobro organiziran i mora imati pedagoški smisao i svrhu bez vanjske prisile
- e) slobodne aktivnosti i slobodno vrijeme učenika odnosi se na izbor sadržaja učenika prema njegovim vlastitim sklonostima i sposobnostima⁵
- f) kulturno-zabavni život učenika je usklađen sa slobodnim aktivnostima učenika i njegovi programi razbijaju jednoličnost svakodnevice
- g) povezanost doma i socijalne sredine oslanja se na aktivno surađivanje i komunikaciju doma s roditeljskim domom, školom, ostalim institucijama te okolinom

Ivančić (2005) izdvaja načela i metode kojima se treba voditi prilikom osmišljavanja odgojnog sadržaja:

- a) načelo svrsishodnosti koje proizlazi iz jasno postavljenog cilja i zadataka, a utemeljen je na izabranim metodama, sredstvima i postupcima, koji uvjetuju uspjeh
- b) načelo aktivnosti, koje podrazumijeva suradnički rad i učenje odgajatelja i učenika
- c) načelo pozitivne orijentacije, koji je odraz odnosa odgajatelja i učenika, a temelji se na međusobnom povjerenju te motivaciji⁶
- d) načelo primjerenosti usmjereno je na predznanje o učeniku i procjena njegovih znanja i sposobnosti
- e) načelo individualizacije podrazumijeva usredotočenost na jedinstvenost učenika
- f) načelo socijalizacije označava uvođenje učenika u društveni život, kao i učenje o različitostima i toleranciji
- g) načelo dosljednosti odnosi se na ustrajan rad odgajatelja.

⁵ Čuk (2012) predstavlja rezultate istraživanja prema kojima se većina učenika niti slaže niti ne slaže s tvrdnjom „Volim kad me odgajatelji potiču na svrsishodno/kreativno provođenje slobodnog vremena.“ Međutim, literatura navodi i za pretpostaviti je da učenici trebaju imati organizirane različite aktivnosti u domu prema njihovima afinitetima, kako bi se mogli razvijati u samostalne i cjelovite osobe.

⁶ U empirijskom istraživanju Virić (2018) donosi zaključak da je komunikacija jedan od najvažniji aspekata gradnje odnosa između odgajatelja i odgajnika. Uz komunikaciju, za ustvrditi je i da je ljudska komponenta odgajatelja jedan od važnih preduvjeta za razvoj uspješnog odnosa učenika i odgajatelja. Odnos odgajnika i odgajatelja vidljiv je u rezultatima istraživanja. Čuk (2012) iznosi podatke prema kojima većina učenika ne laže svojim odgajateljima i ne izostaju s nastave. Ipak, za ustvrditi je da je važno njegovati odnos i demokratski postupati u svim situacijama.

Metode provođenja odgojnih sadržaja u domovima:

- a) metoda poučavanja odnosi se na znanje koje odgajatelj uči učenika
- b) metoda uvjeravanja ukazuje na važnost iskustva kao primjera za uzroke i posljedice
- c) metoda navikavanja odnosi se na vrijeme u kojem odgajatelj uči učenike
- d) metoda preventivnog djelovanja služi za ukazivanje opasnosti suvremenog društva. (Ivančić 2005).

Kao primjer slobodnih aktivnosti i kulturno-zabavnog života ističu se izborne aktivnosti Učeničkog doma „Hrvatski radiša“ iz Osijeka. Prvenstveno su to aktivnosti poput nogometa, stolnog, tenisa, šaha, novinarske skupine, glazbene skupine, dramske, skupine, plesne skupine i dr.⁷ Zaključujem da bi se izborne aktivnosti trebale organizirati u skladu s učeničkim interesima.

Slana (2007) navodi da se odgojni sadržaji provode kroz rad u odgojnoj grupi, koji podrazumijeva zajednički rad odgajatelja (voditelja odgojne grupe) i učenika. Kao takav, odgojno-obrazovni rad može se organizirati kao: rad s odgojnom grupom, rad s pojedincima, rad u manjim grupama, rad sa svim učenicima (međugrupni odgojni rad), rad u timu te suradnja s roditeljima, školom i sl.

Zaključak

Učenički domovi predstavljaju jednu od središnjih tema i interesa istraživanja domske pedagogije. Kao disciplina, domska pedagogija je interdisciplinarna, što se ogleda u njezinim poveznicama s općom pedagogijom, psihologijom, sociologijom, pa čak i antropologijom. Učenički domovi kroz povijest i danas omogućavaju učenicima-odgajanicima smještaj i pohađanje škole izvan mjesta svog boravka. Zbog toga oni predstavljaju jedan od najvažnijih čimbenika u odgoju djeteta. S obzirom na to da su najzastupljeniji učenički domovi, oni srednjoškolski, njihova je uloga i funkcija višestruka. Ponajprije učenički domovi moraju osigurati ugodnu odgojnu atmosferu, mogućnost komunikacije odgajatelja s odgajanicima te stvoriti povoljno okružje za napredak, učenje i samoaktualizaciju učenika prema njihovim mogućnostima, sposobnostima i interesima. U tome leže snaga i moć učeničkog doma. Iako znanstvenici koji se bave ističu da učenički dom ne smije težiti biti zamjena obiteljskom domu, ipak

⁷ Izborne aktivnosti moguće je pronaći na mrežnoj stranici doma. Učenički dom „Hrvatski radiša“ Osijek. *Izborne aktivnosti*. <https://www.hrvatski-radisa.hr/izborne-aktivnosti/> (pristupljeno: 20. studenoga 2019.)

odgajatelj čini jednu od najvažnijih osoba u učenikovu životu za vrijeme njegova boravka u domu. Domski odgajatelj je vrlo važna osoba u životu, rastu, razvoju, učenju i napredovanju učenika-odgajanika. Može se reći da na taj način odgajatelj aktivno sudjeluje u učenikovu sazrijevanju, a učenik je u središtu odgojno-obrazovnog procesa. U budućim istraživanjima domske pedagogije trebalo bi provesti obuhvatnija kvantitativna i kvalitativna istraživanja na temu odgojnog djelovanja u učeničkim domovima, koja bi uključila sve učeničke domove u Republici Hrvatskoj, kao i odgojno-obrazovne ustanove koje s domovima surađuju. Za zaključiti je da domska pedagogija kao znanstvena disciplina i domski odgoj kao praktična djelatnost te discipline moraju pronaći dijalog kako bi i znanost i praksa napredovale u svrhu višestruke koristi učenika-odgajanika, ali i suradnika u domu i s domom.

Bibliografija

1. Birošević, Vladimir. 2014. Povijesni osvrt na pojavu i razvoj učeničkih domova. *Napredak* 154/3. 323-332.
2. Čuk, Marijana. 2012. Odgojni rad odgajatelj i ponašanja učenika u učeničkim domovima. *Pedagogijska istraživanja* 9/1-2. 223-238.
3. Dom učenika Sušak. <https://www.dom-ucenika-susak.hr/zrnce.php> (pristupljeno: 30. studenog 2019.)
4. Hrvatić, Neven, 2002. Domska pedagogije: od teorije do odgojne prakse. *Zbornik radova: odnos pedagogijske teorije i pedagoške prakse*. Ur. Rosić, Vladimir. Filozofski fakultet u Rijeci, Odsjek za pedagogiju. Rijeka.
5. Ivančić, Ivana. Kurikulumski pristup domskom odgoju. *Život i škola* 11/13. 97-105.
6. Klapan, Anita. 1994. Organizacija učenja u učeničkom domu kao čimbenik školskog uspjeha. *Napredak* 4/1. 434-439.
7. Klapan, Anita. 1996. Prema sustavnijem istraživanju domske pedagogije. *Zbornik radova: Pedagogija i školstvo*. HPKZ. Zagreb.
8. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. *Pijetizam*. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=48200> (pristupljeno: 8. rujna 2019.)
9. Milenović, Živorad. 2011. Stil vodstva nastavnika inkluzivne nastave. *Život i škola* 25/1. 154-167.
10. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi*. Zagreb. <https://mzo.gov.hr/istaknute-teme/odgoj-i-obrazovanje/zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-skoli/595> (pristupljeno 08. rujna 2019.)
11. Mušanović, Marko; Lukaš, Mirko. 2011. *Osnove pedagogije*. Hrvatsko futurološko društvo. Rijeka.

12. Proleksis enciklopedija. *Filantropizam*. <http://proleksis.lzmk.hr/150/> (pristupljeno: 8. rujna 2019.)
13. Rosić, Vladimir. 1986. *Domski odgoj*. Istarska naknada. Pula.
14. Rosić, Vladimir. 1996. *Odgojno-obrazovni rad u učeničkom domu*. Pedagoški fakultet u Rijeci. Rijeka.
15. Rosić, Vladimir. 2007. *Domska pedagogija*. Naklada d.o.o. Zadar.
16. Slana, Jože. 2007. Poticanje međusobne komunikacije odgajatelja u učeničkim domovima. *Informatologija*, 40 (2), 107-112.
17. Starkl, Danica. 2001. *Analiza stanja dijaških domov Slovenije*. Ljubljana. Zavod za školstvo Republike Slovenije. Ljubljana.
18. Stilin, Edita. 2005. *Stilovi rada i kompetencije odgajatelja u učeničkim domovima*. Adamić. Rijeka.
19. Šimunović, Katica. 2008. Od dječjeg nahodišta do doma za djecu i mlade punoljetne osobe maslina – prilog povijesti socijalne skrbi za djecu u Dubrovniku. *Ljetopis socijalnog rada* 15/3. 499-512.
20. Učenički dom Hrvatskog radiša Osijek. *Godišnji plan i program*. https://www.hrvatski-radisa.hr/dokumenti_doma/ (pristupljeno: 9. rujna 2019.)
21. Učenički dom „Hrvatski radiša“ Osijek. *Izborne aktivnosti*. <https://www.hrvatski-radisa.hr/izborne-aktivnosti/> (pristupljeno: 20. studenog 2019.)
22. Učenički dom „Hrvatski radiša“ Osijek. *Povijest*. <https://www.hrvatski-radisa.hr/povijest/> (pristupljeno: 30. studenog 2019.)
23. Učenički dom Split. *Povijest doma*. <http://www.dom-ucenicki-st.skole.hr/o-ustanovi/povijest-doma/> (pristupljeno: 30. studenog 2019.)
24. Virić, Katarina. 2018. *Komunikacijski aspekt odgojnog rada odgajatelja u učeničkim domovima*. Diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.
25. Vukasović, Ante. 1994. *Pedagogija*. RO „Zagreb“ Alfa. Zagreb.
26. Vukasović, Ante. 2001. *Pedagogija*. HKZ „Mi“. Zagreb.
27. Zaninović, Mate. 1988. *Opća povijest pedagogije*. Školska knjiga. Zagreb.
28. Žic, B. (1999). *Neka razmišljanja o ulozi odgajatelja u domskom radu*. U: Bašić, J. i dr. (ur.) *Odgoj u domovima - kako dalje*. GIPA Zag. Zagreb. 127-133.

Upbringing Work at Boarding Schools

Abstract

Based on relevant bibliography, the paper reviews student homes, including the history of student homes and the overview of the research done about them. Special focus is placed on the overview of the development and the frequency of this topic in scientific studies, conditions of the

development of home pedagogy as a scientific discipline in the Republic of Croatia, as well as student homes as an embodiment of the scientific achievements.

Key words: boarding pedagogy, educator, history, students.